

Recenzja pracy doktorskiej
mgr Natalii Moszak
„Lustra weneckie. Problematyka technologiczno–konserwatorska
dwóch neorokokowych luster
ze zbiorów Muzeum Karkonoskiego w Jeleniej Górze
o nr inw. MJG 36s, MJG 1245Ps”

Przekazana do recenzji praca „Lustra weneckie. Problematyka technologiczno–konserwatorska dwóch neorokokowych luster ze zbiorów Muzeum Karkonoskiego w Jeleniej Górze o nr inw. MJG 36s, MJG 1245Ps” została przygotowana pod kierunkiem dra hab. Marcina Czeskiego, prof. uczelni i dr Katarzyny Wantuch w Akademii Sztuk Pięknych im. Eugeniusza Gepperta we Wrocławiu na Wydziale Ceramiki i Szkła w Katedrze Konserwacji i Restauracji Ceramiki i Szkła. Rozprawa liczy 354 strony z czego ostatnie 82 zawierają pięć aneksów. W tekście umieszczono 151 fotografii, 23 rysunki, 8 tabel i 2 schematy. Obszerna bibliografia została przyporządkowana każdej z trzech części pracy i liczy łącznie 159 pozycji wydawniczych (w tym 14 publikacji cyfrowych) oraz odniesienia do 6 stron internetowych.

1. Jakie zagadnienie naukowe zostało rozpatrzone w pracy (cel i teza pracy) i czy Autor sformułował je dostatecznie jasno?

Autorka precyzyjnie formułuje we wstępie cele pracy. Punktem wyjścia są zagadnienia historyczne, technologiczne i konserwatorsko-restauratorskie XIX-wiecznych luster weneckich. Dwa zabytkowe lustra ze zbiorów Muzeum Karkonoskiego w Jeleniej Górze, stanowiące dzieło konserwatorskie w pracy doktorskiej, są jednocześnie obiektami poddanymi wielotorowym i złożonym badaniom konserwatorskim. Doktorantka na podstawie swoich wieloletnich doświadczeń przy pracach konserwatorskich dotyczących zabytkowych luster odnotowuje brak standardów postępowania z tak złożonymi obiektami. Dlatego stawia sobie cel szerszy, czyli opracowanie metodologii konserwacji i restauracji tego typu luster. Zwraca uwagę, że zarówno w kręgu konserwatorów dzieł sztuki, jak i muzealników nie ma wystarczającej i powszechnej wiedzy pozwalającej na rozróżnienie dwóch typów luster – ze szkłem pokrywanym amalgamatem rtęci i ze szkłem pokrywanym związkami srebra (wytwarzanymi od 2 połowy XIX wieku). To wiąże się z

kolei z deficytem odpowiednich procedur odnośnie magazynowania, eksponowania i wreszcie konserwowania tych zabytków. Ta konstatacja skłania doktorantkę do podsumowania swojej dysertacji opracowaniem standaryzacji właściwego rozpoznania techniki wykonania luster oraz związanej z nią propedeutyką ich konserwacji i restauracji (podrozdział 3.7). Znajduje to późniejszy wyraz w konstrukcji całego opracowania.

Praca została podzielona na trzy części, którym odpowiadają poszczególne rozdziały podzielone dodatkowo na tematyczne podrozdziały.

Część pierwsza porusza ogólne zagadnienia dotyczące zwierciadeł, kładąc jednocześnie nacisk na lustra weneckie. Rozdział ten podkreśla znaczenie produkcji ośrodka weneckiego i sytuuje go w historii szklarstwa, a w szczególności produkcji luster w przestrzeni całej Europy. Jest ważnym wstępem pozwalającym czytelnikowi na zrozumienie wagi i silnych wpływów Wenecji pomimo zmiennej kondycji gospodarczej i geopolitycznej republiki.

Część druga odnosi się do problematyki techniki i technologii wytwarzania luster weneckich w XIX-tym wieku. Autorka w kolejnych podrozdziałach przedstawia ich charakterystykę i ewolucję w zakresie technologii. Koncentruje się szczególnie na czterech obszarach: cechach konstrukcji weneckich luster, technologii i technice wytwarzania tafli szkła, technologii i technice osadzania na powierzchni powłok metalicznych i wreszcie formowaniu elementów dekoracyjnych. Ten sposób rozłożenia akcentów w pracy znajduje swoje uzasadnienie w lekturze dalszej części opracowania.

Część trzecia omawia problematykę konserwatorsko-restauratorską XIX-wiecznych srebrzonych luster weneckich. Koncentruje się na dwóch zabytkach wymienionych w tytule dysertacji. Autorka w kolejnych podrozdziałach prezentuje czynniki fizyczne, chemiczne i biologiczne, aby w dalszym omówić ich wzajemne oddziaływanie. W następnym podrozdziale krótko przedstawia profilaktykę konserwatorską srebrzonych luster. Druga część trzeciego rozdziału zmierza do szerszego spojrzenia na całość problematyki. Autorka w podrozdziale 3.4 prezentuje cele i metody badawcze srebrzonych luster. W następnym podrozdziale znajdujemy uwagi ogólne dotyczące konserwacji i restauracji tego typu zabytków. Przedostatni podrozdział 3.6 to prezentacja wdrożonych procedur konserwatorsko-restauratorskich w procesie konserwacji dwóch luster ze zbiorów Muzeum Karkonoskiego w Jeleniej Górze. Jest on obszerny i bogato ilustrowany. Pozwala na szczegółowe prześledzenie przeprowadzonych prac, dobranych metod na podstawie wyciągniętych wniosków z wcześniejszych badań i wiedzy na temat budowy luster. Opisy nie pozostawiają wątpliwości, że autorka niezmiernie swobodnie, a przy tym z pełną uwagą porusza się w omawianym obszarze sztuki konserwacji i restauracji. Jak wspomniano już powyżej podrozdział 3.7 stanowi zamknięcie i podsumowanie wcześniej omawianych zagadnień. Jest uzasadnionym merytorycznie zwieńczeniem o charakterze ogólnym skierowanym do szerszego odbiorcy w szczególności do muzealników i kolekcjonerów.

Na zakończenie, w sposób klarowny doktorantka odnosi się do poruszanych zagadnień i je podsumowuje wskazując jednocześnie dalsze kierunki badań. Podkreśla, że opisana problematyka nie była do tej pory w Polsce podejmowana.

2. Jaki charakter ma rozprawa (teoretyczny, doświadczalny, konstrukcyjny)?

Praca ma charakter przede wszystkim doświadczalny. Wiedza zawodowa autorki dotycząca konserwacji luster, a także badania laboratoryjne wybranych dwóch zabytków zostały połączone jednak z obszernymi studiami teoretycznymi literatury przedmiotu. Jednocześnie doktorantka przeprowadziła szereg prób i doświadczeń w celu dobrania odpowiedniej metodyki konserwacji i rekonstrukcji elementów luster. Niezmiernie cenna jest przy tym umiejętność formułowania wniosków ogólnych płynących z działań praktycznych.

3. Czy w rozprawie przeprowadzono w sposób właściwy analizę źródeł (w tym literatury światowej) świadczącej o wymaganej wiedzy autora?

Analiza źródeł jest obszerna i wystarczająca dla tej rozprawy. Autorka posiada dużą wiedzę z zakresu technologii szkła, szczególnie produkcji luster oraz problematyki konserwacji i restauracji tego typu obiektów zabytkowych. Należy podkreślić, że praca powstała też dzięki wizycie studyjnej w pracowni rodziny Barbini w Wenecji i studiami w archiwum Fundacji Giorgio Cini w Wenecji. Nie bez znaczenie jest z pewnością doświadczenie zdobyte w trakcie półrocznych studiów konserwatorskich na Universidade Nova de Lisboa.

4. Czy autor rozwiązał postawione zagadnienie, czy użył właściwej do tego metody?

Postawione zagadnienia zostały rozwiązane. Warsztat badawczy został należycie wykorzystany w dążeniu do wytyczonych celów sformułowanych na początku rozprawy.

5. Na czym polega oryginalność rozprawy, co stanowi samodzielność i oryginalny dorobek autora

Oryginalność pracy polega na podjęciu prawie nierozpoznanej w Polsce problematyki konserwacji i restauracji zabytkowych luster weneckich. Autorka w swojej pracy wychodzi od historii technologii i techniki produkcji luster, szczególnie XIX-wiecznych, aby poprzez własne badania na obiektach zabytkowych, sformułować wytyczne standaryzacji właściwego rozpoznania techniki wykonania luster oraz związanej z nią propedeutyką ich konserwacji i restauracji. Jest to zadanie nowatorskie i niezmiernie istotne z punktu rozwoju konserwacji i restauracji dzieł sztuki.

6. Czy autor wykazał umiejętność poprawnego i przekonującego przedstawienia uzyskanych przez siebie wyników (zwięzłość poprawność redakcyjna rozprawy)?

Praca zbudowana jest w sposób przejrzysty i logiczny. Każdy rozdział podzielony został na podrozdziały, które układają się w spójną całość. Wskazuje to na umiejętność przedstawiania wyników prac przez autorkę. Dobrym przykładem może tu być zaprezentowany plan badań srebrzonych luster na początku podrozdziału 3.4 (s. 164).

Strona edytorska nie budzi zastrzeżeń. Tekst jest napisany językiem czytelnym, prostym, ale nie ubogim. W części dotyczącej zagadnień historycznych trafnie dobrane słowa nadają mu atmosferę i dynamikę.

W pracy występuje powtarzający się, drobny błąd interpunkcyjny. Tytuły rozdziałów oraz podrozdziałów zakończone są niepotrzebnie kropką. Koniecznie wymaga to korekty przy ewentualnym publikowaniu pracy. Przy tej okazji należałoby zastanowić się nad wyróżnieniem podrozdziału 3.7 w osobnej formie podsumowania pracy, a może nawet osobnego rozdziału.

7. Słabe strony rozprawy, jej główne wady

Praca nie posiada błędów, które mogłyby wpłynąć źle na ocenę jej jakości. Poniższych kilka uwag odnosi się do szczegółów nie stanowiących o wartości całej dysertacji.

Na stronie 235 autorka przedstawia kilka podstawowych porad dotyczących prawidłowego wykonania dokumentacji fotograficznej obiektów przed rozpoczęciem prac konserwatorskich, a dalej (s. 236) zaleceń mówiących o konieczności poprzedzania prac konserwatorskich badaniami ikonograficznymi, badaniami nad pierwotną technologią i techniką wykonania dzieła, a wreszcie o konieczności przystępowania do prac dopiero po opracowaniu programu postępowania konserwatorsko-restauratorskiego uwzględniającego wyniki wcześniejszych badań i analiz laboratoryjnych oraz analizę stanu zachowania, wreszcie zasady doboru materiałów użytych w procesie konserwacji. Jest to elementarz konserwatora dzieł sztuki. Fakt, że jest to rozprawa doktorska skłania raczej do założenia, że czytelnicy będą należeli do grupy profesjonalistów, dla których są to sprawy oczywiste. Obraz autorki jaki wyłania się z lektury dysertacji ukazuje ją jako dojrzałego, wysokiej klasy konserwatora dzieł sztuki w swojej specjalizacji, który może pozwolić sobie na pominięcie zagadnień oczywistych. Tu, co mogłoby przeczyć moim wcześniejszym słowom, ale tak nie jest, nie zgadzam się z twierdzeniem doktorantki, że cyt.: „Na obiekcie zaleca się umieszczenie tzw. wzornika kolorów (*color cheker*, ang., patrz. fot. 149)”. Otóż, wręcz przeciwnie, nie zaleca się umieszczania wzornika na obiekcie, ponieważ zasłania jego fragment. Zaleca się natomiast umieszczenie go w przypadku form przestrzennych, jakimi są lustra weneckie, w takiej odległości od podłoża, żeby znajdował się w obszarze głębi ostrości wynikającym z wybranej przysłony obiektywu w trakcie wykonywanego zdjęcia.

Nie zgadam się również z twierdzeniem autorki, że uszczelnienie obrzeży tafli luster chroni przed wzrostem temperatury cyt.: „Ma na celu zminimalizowanie dostępu czynników niszczących, jak podwyższone wartości względnej otoczenia oraz temperatury” (s. 235, 236).

Na marginesie zwrócić należy uwagę na omyłkę pisarską w dacie wydania publikacji Lilyquista przywołanej w przypisie 14 na s. 9. To 1979 rok, nie 1797.

8. Przydatność rozprawy w dziedzinie konserwacji dzieł sztuki

Praca doktorska podejmuje nieopracowany szerzej, a można zaryzykować twierdzenie, że prawie nie poruszany w Polsce temat konserwacji luster weneckich. Jest pod tym względem nowatorska. Wnosi istotne elementy do rozwoju konserwacji i restauracji dzieł sztuki. Dodatkowo doktorantka, zgodnie z wyznaczonym celem, formułuje podstawy standaryzacji rozpoznania techniki wykonania luster oraz związanej z nią propedeutyką ich konserwacji i restauracji, co poszerza krąg zainteresowanych odbiorców poza konserwatorów dzieł sztuki i jest istotnym argumentem za jej dużą przydatnością. Odnieść to można także do syntetycznego opracowania historycznego, które z pewnością ma wartość także dydaktyczną.

W ocenie recenzenta praca ta powinna zostać opublikowana. Do decyzji doktorantki pozostawiam ewentualne drobne zmiany redakcyjne w zależności, czy zdecyduje się skierować ją do wąskiego grona specjalistów, czy szerszej grupy czytelników w postaci muzealników, kolekcjonerów i miłośników tej wyjątkowej grupy dzieł sztuki tworzenia luster.

9. Zaliczenie rozprawy do jednej z następujących kategorii:

- a) Nie spełnia wymagań stawianych rozprawom doktorskim przez obowiązujące przepisy,
- b) Wymagająca wprowadzenia poprawek i ponownego recenzowania,
- c) Spełniająca wymagania,
- d) Spełniająca wymagania z nadmiarem,
- e) **Wybitnie dobra, zasługująca na wyróżnienie.**

Podsumowując stwierdzam, że praca doktorska pani mgr Natalii Moszak w pełni spełnia wymogi określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2023 r. poz. 742 z późn. zm.) stawiane pracom doktorskim. Niniejszym popieram wniosek o nadanie mgr Natalii Moszak stopnia doktora w dziedzinie sztuki, dyscyplinie artystycznej sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki i wnoszę o dopuszczenie jej do publicznej obrony.

